

MƏMMƏD ARAZIN POEZİYASINDA TƏBİƏT

İndiki dövrdə yetişməkdə olan gənc nəslin ekoloji tərbiyəsi bəşəriyyətin qarşısında duran global problemdir. Ekologiya ilə bağlı əksər sənədlərdə ətraf mühitin mühafizəsinin əhəmiyyəti və ekoloji tərbiyə məsələlərinin hətta məktəbəqədər dövrdən başlayaraq həyata keçirməyin vacibliyi öz əksini tapır. Ona görə də gələcək nəslin ekoloji ruhda tərbiyə olunması uşaqların ən kiçik yaşlardan başlayaraq tərbiyə olunmasını tələb edir.

Ekoloji tərbiyənin mühüm vəzifələrindən biri uşaqlarda və gənclərdə təbiətə, ətraf mühitə məhəbbət və rəğbət hissi yaratmaq, onları yaş səviyyələrinə uyğun onun mühafizəsində durmağa hazırlamaqdır. İkincisi, ekoloji tərbiyə gənc nəsildə ekoloji baxışların və mühakimənin yaradılmasına kömək göstərməlidir. Üçüncüsü, ekoloji tərbiyə uşaqlara ekologiyanın müxtəlif sahələri üçün bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməkdə kömək olmalıdır.

Yuxarıda deyilən vəzifələrin həyata keçirilməsində şair və yazıçılarımızın əsərlərinə müraciət etməyi, poeziyanın ekoloji tərbiyədə vacib rol oynamağını ilk plana çəkməyi məsləhət bilirəm. Bu baxımdan Xalq şairimiz Məmməd Arazın əsərlərinə müraciət etməyi və şairin bir vətəndaş kimi bu məsələyə münasibətini araşdırıb, oxuculara təqdim etməyi vacib sayırıram.

Məmməd Arazın poeziyasını təhlil etməzdən əvvəl akademik Budaq Budaqovun şair haqqındakı qeydlərini oxucuların nəzərinə çatdırmaq istəyirəm.

Akademik Budaq Budaqov Məmməd Arazın yaradıcılığı haqda belə demişdir: "Məmməd Arazın bəzi opponentləri tez-tez təkrar edirdilər ki, Məmməd ədəbiyyatçı deyil, coğrafiyaçıdır. Bəli, Məmməd Araz coğrafiya ixtisası üzrə ali təhsil alıb. Mən isə coğrafiyadan başqa elə bir ixtisas tanımıram ki, o, Yer kürəsinin bütün sferalarının — atmosferin, litosferin, hidrosferin, biosferin sintezini özündə cəmləşdirdin. Savadlı coğrafiyaçının təfəkküründə Yer kürəsinin dağları qatarlanıb gedir, okeanlar dalğalanır, atmosfer prosesləri cövlan edir, təbiətin kortəbii hadisələri ətraf mühiti dağdır, demoqrafik problemlər, dünyanın siyasi durumu, əhalinin coğrafi yerləşməsi, artımı və bütün bunların nəticəsində global ekoloji problemlər yaranır".

Coğrafiyanın təfəkkürü tutumludur, dərinidir, genişhəcmli-dir, çoxsahəlidir. Bu səbəbdən də Məmməd Araz yaradıcılığında təbiət-cəmiyyət problemi diqqətəlayiq yer tutur. Məmməd Araz ayrı-ayrı proseslərin və təbii komplekslərin əmələ gəlməsini, inkişafını, qarşılıqlı əlaqəsini son həddə ictimai-siyasi proseslərlə qovuşduraraq onları böyük ustalıqla şeirə gətirir.

Məmməd Araz Vətənimizin dağ yamaclarında müxtəlif səbəblərdən yaranmış qayalarının hər birini vətən keşişini çəkən qəhrəman əsgərə, qayaları bütövlükdə vətəni qoruyan güclü orduya bənzədir. O, müdrik bir şair, görkəmli bir mütəfəkkir səviyyəsinə qalxaraq deyir ki, vətən daşı olmayandan, olmaz ölkə vətəndaşı. Məmməd Araz bu fikrə gətirən təbiətin bir parçasıdır, başqalarına adi görünən daşdır. Biz şairin şeirlərini oxuyarkən, orada elə bir fikir ümumiləşməsinə, poetik duyğuya rast gəlirik ki, o fikirləri ancaq təbiəti, ekoloji problemləri, demoqrafik prosesləri yaxşı bilənlər şeirə gətirə bilər.

Məmməd Araz çox böyük şair ustalığı ilə təbiəti ürəyə bənzədir və bununla ürayın böyüklüyünü, davamlılığını və tutumluluq dərəcəsini poetik ustalıqla tərənnüm edir.

Ürəkdə Ay doğur, Günəş də batır:

Göy qopur, ildırım çaxır ürəkdə.

Tufan da hayqırır, sükut da yatır,

Alov da, Gürşad da yağır ürəkdə....

Başqa bir şeirində: Bir parça buluda bir dəniz yükü... deməklə şair dənizlərin buludlardan yağış və qarlardan qida landığını və ya dəniz yükünü buludların özlərində bir məkandan başqa məkana daşdığını açıqlayır. Şairin fikrincə:

Təbiət özü də bir kitabxana,

Hər dəre məktəbdir, hər dağ müəllim.

Təbiətin kitabı əsrlər boyu müdriklər tərəfindən oxunmuş, oxunur və oxunacaqdır. İnsan təbiətdən dərs ala-ala onun qanunlarını da aşkarlayır.

Şair deyir ki;

Şeirlərdə təbiətin qanunları

Nəfəsi gələndə meşələr əsir....

Şübhəsiz ki, Cəfər Cəbbarlinin "Ölkəm", Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeirlərinin baş qəhrəmanına - Azərbaycana öz məhəbbətini həsr edən bir çox şairlər olub və olacaqdır. Vətənə aid şeir yazmaq şair vətənpərvərliyinin ən ali formasıdır, bundan biridir.

1970-ci ildə Məmməd Araz "Azərbaycan - dünyam mənim" şeirində yeni poetik yol axtarıb tapmaqla yenidən Azərbaycanı Azərbaycan səviyyəsinə yüksəldə bildi.

Azərbaycan qayalarda bitən bir çiçək,

Azərbaycan - çiçəklərin içində qaya.

deməklə şair vətənin tərənnümü üçün yeni poetik formaya və məzmun kəşf etdi...

Azərbaycan mayası nur, qayəsi nur ki....

Hər daşında alov dilli ox ola bilər.

"Azərbaycan!" deyiləndə ayağa dur ki,

Füzulinin ürayinə toxuna bilər.

Vətənin mayası da, qayəsi də nur adlandırılan bu misralarda oxucuda Vətənə məhəbbət hissinə daha da gücləndirir.

Şair yazır:

Vətən mənə oğul desə nə dərdim,

Mamır olub qayasında bitərdim.

müraciətinə cavab olaraq demək olar ki, şair vətən qarşısında böyük xidmətlərinə görə vətən sənə "oğul" deyir və sənə onun qayasında mamır olub bitmək üçün tam haqq verir.

Məmməd Arazın "Professor Güle məktub" şeiri özünün ictimai-siyasi və vətəndaşlıq pafosu ilə fərqlənir. Xəzər dənizinin ekoloji problemlərlə üzləşməsi, ekoloji tarazlığının pozulması şairi ciddi narahat etmiş və təbiətin acınacaqlı taleyinə vətəndaş harayı ilə əks-səda vermişdir.

Həm özümüzünkülərin, həm də digər qonşu ölkələrin dənizi amansızcasına istismar cəhdləri şairi qəzəbləndirmiş və o bu sahədə məsul olan hökumət dairələrini, o cümlədən elminə qəlbən inandığı coğrafiyaşünas alim professor Güleyə həmin məsələyə vətəndaş mövqeyindən yanaşmağa çağırış etmişdir.

Biganəliyi böyük faciə hesab edən şair bildirir ki, Xəzərin təkində bəlkə də əzəli və əbədi olan neft yataqlarını qoruyub saxlamaq əsas şərtidir. Bu sərvəti sorub tükətmək gələcək nəsli çətin problem qarşısında qoya bilər. Xalqın sərvətini gələcək üçün ehtiyatda saxlamaq əsl uzaqgörənlik olardı. Xəzərdə olan balıq sərvətinə qayğı-məhəbbətlə yanaşmaq və vətəndaşlıq borcudur. Şeir, demək olar ki, başdan-başa mübarizə və ironiyalarla yüklənmişdir.

Məmməd Arazın şeirlərini oxuduqca belə qənaətə gəlirik ki, təbiətdə mövcud olan bütün nə varsa hamısı insanlığın rifahı üçündür. Onun fikrincə təbiətdə hər şey canlıdır. Hər şey yaşayır, inkişaf edir. Bu mənada təbiət həmişə gözəldir, cəvandır, təzədir. Gənc olduğu qədər də uludur. Onun şeirlərində elə məqama rast gəlirik ki, oxucu özünü bir anlığa şairin yerinə qoyur, oxuduqca fərəhlənir və Azərbaycanın canı sız bir daşını da sevməyə can atır. Məmməd Arazın "İnsan qayalar" adlı şeirini tələssiz oxumaq olmur. O yazır:

Bir qayaya söykənmişəm, deyirəm kaş

Bax beləcə daşa dönəm yavaş-yavaş.

Taleyimi qayaların taleyinə bağlayam mən

Bircə insan düşüncəmi saxlayam mən.

Şair bu cansız qayalara o qədər poetik dillə xalqımızın igidliklərini, onların qəhrəmanlıqlarını qələmə alır ki, həmin fikirlərin fəlsəfi ümumiləşməsi bütün vətəndaşlara böyük ruhlandırıcı verir.

Şairin əsərindəki tərbiyənin gücünü, sözün hikmətini sadəcə kitcə oxumaq olmur. Onun qəlbindəki belə arzu və diləklər indi bütün gənclərimiz üçün nümunə olmuşdur.

Təbiətdəki bütün hadisələrə çox həssaslıqla yanaşan şairin hər bir şeiri oxucularda kiçik bir prosesə də qayğı ilə yanaşmağı, onun yaratdığı ekoloji problemlərlə yanaşı, baş verən yeni təzadları oxuculara elə müdrikcəsinə aşlayır ki, onun bu istedadına, bu fəlsəfi fikirlərinə sadəcə həssəd aparmamaq olmur.

Yekun nəticə kimi onu deyə bilərik ki, Ana Təbiətin qorunmasında istedadla yazılmış poeziya nümunələrinin böyük rolu vardır.